

Csiki Tamás

A hagyományos fegyverek kereskedelmének nemzetközi trendjei

A nemzetközi fegyverkereskedelem értékéről – legyen szó akár a legális vagy még inkább az illegális fegyverkereskedelemről – legfeljebb becslésekbe bocsátkozhatunk. E téren, csakúgy, mint a globális és regionális védelmi kiadások tekintetében, néhány olyan átfogó éves jelentésre támaszkodhatunk, mint a Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (SIPRI), az amerikai Kongresszusi Kutatószolgálat (CRS) vagy a genfi Nemzetközi és Fejlesztési Tanulmányok Intézetének kiadványai, melyek a hagyományos fegyverek kereskedelmének különböző szegmenseivel foglalkoznak. Elemzésünk a 2012-ben megjelent kiadványok legfontosabb következtetéseit, a hagyományos fegyverek kereskedelmének trendjeit összegzi.

A fegyverkereskedelem alapvető kérdései

A nemzetközi fegyverkereskedelemről szólva elsőként az értékelés tárgyát képező témakörök, illetve az elemzési kategóriák sokszínűségét kell átlátnunk. Legszerűbb értelemben – mint jelen esetben is – bizonyos hagyományos fegyvertípusok legális kereskedelmét vizsgálhatjuk, amit azonban egy összetett, soktényezős folyamat egyetlen elemeként ragadunk ki. A fegyverkereskedelem kapcsán ugyanis az alábbi nagy összefüggéseket vizsgálhatjuk:

- a fegyverek jellege szerint: hagyományos fegyverek vagy tömegpusztító fegyverek és kapcsolódó technológiák, illetve ún. „kettős felhasználású” – békés és katonai célra egyaránt felhasználható – technológiák kereskedelme;¹
- a fegyverkereskedelem célországa szerint: fejlett vagy fejlődő (illetve embargó alatt álló) országokba irányuló fegyverkereskedelem;
- a vizsgált tevékenység szerint: adott időszakban megkötött (később legyártandó és leszállítandó fegyverekre) vonatkozó fegyverszállítási szerződések, illetve a vizsgált időszakban teljesített szerződések (leszállított fegyverek) értéke;
- a fegyverkereskedelem jellege szerint: nemzetközileg szabályozott (és ellenőrzött) vagy nem szabályozott kereskedelem, az előbbi kategória alapján pedig legális, illetve illegális fegyverkereskedelem.

Anélkül, hogy a fegyverzetkorlátozás és -ellenőrzés elméleti vitáiba és gyakorlati problémáiba bonyolódnánk, a fenti összefüggések kapcsán jelzésértékkel érdemes áttekinteni néhány módszertani problémát, amelyek egyrészt az általunk vizsgált trendeket is érintik, másrészt a nemzetközi fegyverkereskedelem terén egyes szereplők (államok) viselkedésnek megértését is segítik.

¹ Nagyságrendileg nagyobb potenciális pusztító hatásuk miatt jelentősen eltérő megítélés, éppen ezért sokkal szigorúbb szabályozás alá esnek a tömegpusztító fegyverek, valamint az előállításukhoz, hordozásukhoz szükséges technológiák és eszközök, ezért ezekre elemzésünkben nem térünk ki.

Alapvető hiányosság, hogy nem rendelkezünk nemzetközileg általánosan elfogadott és alkalmazott definícióval arra vonatkozóan, hogy mit tekinthetünk „fegyvernek”, és mik azok a „fegyverek”, amelyek kereskedelméről adatokat szolgáltatunk. Széles skálán mozog, hogy a fegyverek, lőszer, tartalék alkatrészek mellett a katonai infrastrukturális beruházásokat, a katonai tanácsadást, a kiképzést, illetve a kapcsolódó szolgáltatásokat is magában foglaló definíciót használunk-e?

Az általunk is vizsgált hagyományos fegyverek kereskedelmi trendjein belül megkülönböztetett figyelmet kapnak egyes kiemelt fegyvertípusok, illetve fegyverrendszerek (harcokocsik, páncélozott járművek, harci repülőgépek és helikopterek, tüzérségi eszközök, hajók, tengeralattjárók stb.), valamint a kézi- és könnyűfegyverek. Míg az előbbieket kereskedelmét leginkább legális keretek között lehet folytatni – pusztán az eszközök méretéből, jelentőségéből, a rájuk irányuló figyelemből adódóan –, addig a kézi- és könnyűfegyverek az illegális fegyverkereskedelem egyik fő tételét képezik. A fegyverkereskedelem hatásmechanizmusait vizsgáló elemzések szempontjából szintén nem elhanyagolható a fegyvertípusok felhasználása: míg a „nehéz haditechnikát” döntően hagyományos fegyveres konfliktusok megvívása céljából rendszeresítik az állami haderők, addig a kézi- és könnyűfegyverek az alacsony intenzitású elhúzó konfliktusok, lázadások, polgárháborúk nem állami szereplőinek (is) tipikus eszközei.

Mivel a nemzetközi fegyverkereskedelem minden ország esetében igen érzékeny kérdés, alapvetően nem jellemző a rendszeres, részletes és összevethető² adatszolgáltatás. Ennek ellenére az állami adatközlés az egyetlen hivatalos forrás, amelyre az elemzésekben támaszkodhatunk.³ Az adathiány kiküszöbölésére bizonyos mértékig a médiában napvilágot látott vagy a piaci szereplők (fegyvergyártók) által közzétett adatokat is figyelembe lehet venni – mint ahogy azt a SIPRI Fegyverkereskedelmi Adatbázisa is teszi.⁴ A nemzetközi fegyverkereskedelem néhány évet átfogó trendelemzéseiben így végül kétféle adattal dolgozhatunk: nagyszámú nyílt forrású adattal (például egy-egy aktuális megállapodásra vonatkozó, a médiában is megjelenő hírrel), illetve a kormányok hivatalos adatközlésével, amelyeket mennyiségi (darabszám) és minőségi (érték) kategóriák színesítenek.

A hagyományos fegyverkereskedelem trendjei: exportőrök

A Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet a korábbi évekhez hasonlóan 2012-ben is kiadta az elmúlt évekre vonatkozó globális trendelemzését,⁵ amely rámutat arra, hogy a 2007–2011 közötti periódus hagyományos nemzetközi fegyverkereskedelmének volumene a kiemelt (nehéz) haditechnikai eszközök terén 24 százalékkal volt magasabb a 2002–2006 közötti időszakénál.

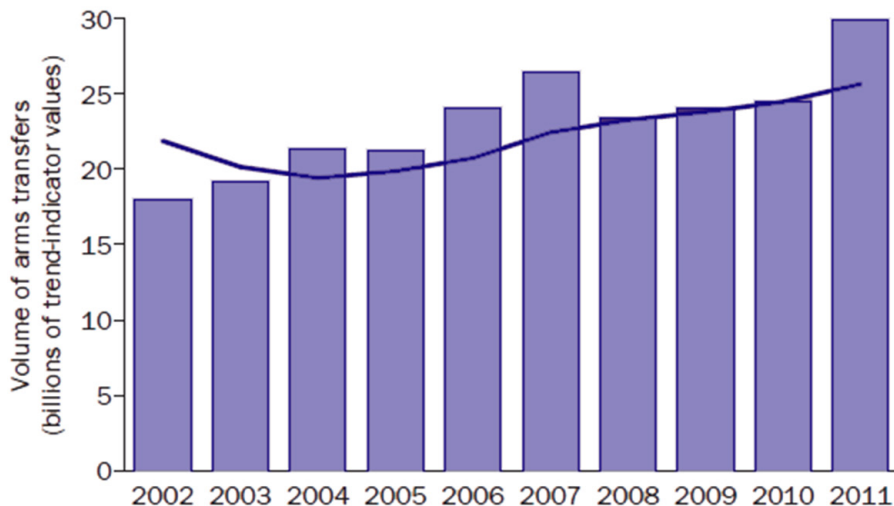
2 Szintén problémát jelent, hogy a jelzett „definíciós problémából” adódóan az egyes kormányok más és más szempontok alapján állítják össze nyilvántartásaikat, így sok tekintetben lényegesen eltérő kategóriákat, tételeket fednek le a közölt adatok.

3 1990-hez képest, amikor összesen 4 ország szolgáltatott adatot fegyverexportjáról, 2009-ben már 29 – túlnyomóan európai – ország hozott nyilvánosságra rendszeresen adatokat. Az Európán kívüli adatszolgáltatási gyakorlat terjedését illetően a SIPRI kutatói sem optimisták. Henning Weber – Mark Bromley: *National Reports on Arms Exports*. SIPRI, 2011. március

4 *SIPRI Arms Transfers Database*.

5 Holtom, Paul – Bromley, Mark – Wezeman, Pieter D. – Wezeman, Siemon T.: *Trends in International Arms Transfers, 2011*. SIPRI, 2011.

A hagyományos fegyverkereskedelem globális trendjei 2002–2011 között



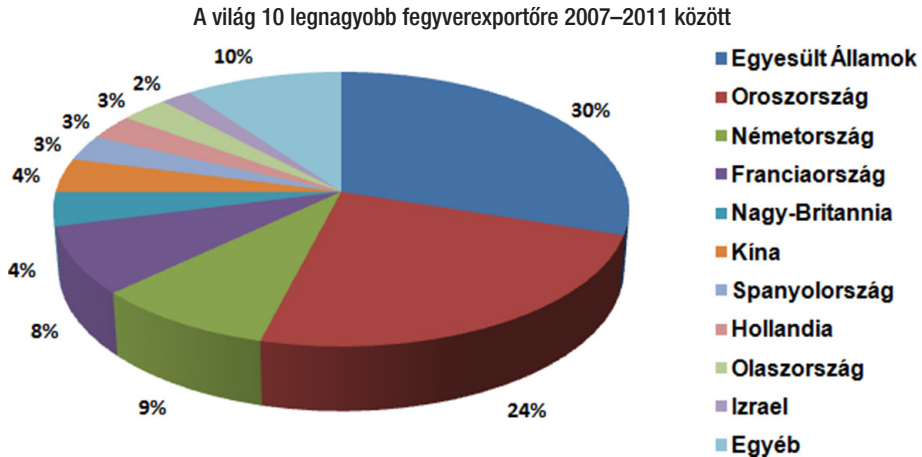
Megjegyzés: az oszlopok az adott év összesített értékét, míg a trendvonal az 5 éves időszakok mozgó átlagát mutatja a SIPRI trendindikátora alapján

A hagyományos fegyverek legnagyobb exportőreinek listája élén változatlanul az Egyesült Államok áll, Oroszországot és az elmúlt években a harmadik helyre felzárkózó Németországot, illetve Franciaországot és Nagy-Britanniát megelőzve. Az exportpiac viszonylag kevés szereplős, amit az is mutat, hogy az Egyesült Államok és Oroszország a globális hagyományos fegyverexport több mint felét adják, míg az első öt ország a globális export 75, az első tíz pedig a 90%-át.

Az Egyesült Államok fegyverexport-volumene 2007–2011 között 24%-kal emelkedett az előző ötéves időszakhoz képest; az amerikai fegyvereket elsődlegesen Ázsiába és Óceániába (45%), a Közel-Keletre (27%) és Európába (18%) szállították. E téren a legjelentősebb tételt a repülőgépek adták a teljes fegyverexport értékének 63%-ával. 2011-ben például 64 amerikai vadászrepülőgépet szállítottak le: 11 F-15E-t Dél-Koreának, 7 F-15SG-t Szingapúrnak, 9 F/A-18E-t Ausztráliának, 12 F-16C-t Törökországnak

A SIPRI a leszállított fegyverekkel számol, és mivel a fegyverkereskedelem, illetve a szállítások értéke jelentősen ingadozhat egyik évről a másikra, 5 éves időszakokat tekintenek át az elemzők. Emellett ki kell emelnünk, hogy a stockholmi kutatóintézet nem az exportőrök vagy importőrök által közölt, esetleg a médiában megjelenő kereskedelmi értékekkel számol, hanem saját trendindikátort (TIV – Trend Indicator Value) dolgozott ki, amely fegyverkereskedelmi adatbázisukból az egyes fegyverfajtákhoz rendel egy átalányköltséget, ami egy adott harceszközfajta (például vadászrepülőgép-típus) előállítási költségét veszi alapul. Például 2009-ben Németország 6 Eurofighter vadászrepülőgépet szállított le Ausztriának. Egy Eurofighter értékét a SIPRI 55 millió TIV-re teszi, így a teljes kereskedelmi érték 330 millió trendindikátor-egység. A SIPRI adatbázisa a „használt” fegyvereket egységesen az előállítási költség 40%-ával megegyező értéken kezeli, amikor tehát 2009-ben Németország eladott Chilének 43 darab raktáron lévő Leopard-2A4 harckocsit, amelynek újonnan 4 millió TIV az értéke, a használt eszközöket 1,6 millió értékben számolták, a teljes tétel értéke pedig 68,8 millió TIV volt. Forrás: SIPRI: Explanation of the TIV Tables.)

és 16 F-16C-t Marokkónak. Nemcsak az elmúlt év, hanem az utóbbi két évtized legjelentősebb megrendelése is a repülőgépiparhoz köthető: Szaúd-Arábia 84 új F-15SG-t és 70, a szaúdi légierőben rendszerben lévő F-15E felújítását rendelte meg az Egyesült Államoktól. Az USA legfontosabb exportpartnerei Dél-Korea (a teljes export 13%-a), Ausztrália (10%) és az Egyesült Arab Emírségek (7%) voltak.



Forrás: SIPRI Top 20 Arms Exporters, 2007–2011

Az orosz fegyverexport 12%-kal bővült az elmúlt öt évben, és ugyancsak Ázsia és Óceánia térsége volt az elsődleges felvásárló (a teljes fegyverexport 63%-a irányult a térségbe), Afrika (17%) és a Közel-Kelet (10%) országai mellett. A legjelentősebb exportpartner India (33%), Kína (16%) és Algéria (14%) volt – India esetében pedig továbbra is figyelemre méltó, hogy 2007–2011 között az orosz fegyverek adták az indiai fegyverimport 80%-át. A partnerek között előkelő helyen (5.) szerepelt Vietnam, ahova 2011-ben többek között két Gepard osztályú fregattot, hajó elleni rakétákat és 8 Szu-30MK2 repülőgépet szállítottak le, és további megrendelések teljesítése is várható.

A globális fegyverexportőrök között nemrég a harmadik helyre lépő Németország fegyverkereskedelmének volumene 37%-kal nőtt 2007–2011 között az előző öt évhez képest. A német fegyverek elsődleges felvevőpiaca – Ázsia és Óceánia (27%), illetve az amerikai kontinens államai (12%) mellett – Európa (41%) volt; a legjelentősebb exportpartnerek Görögország (13%), Dél-Korea (10%) és a Dél-afrikai Köztársaság (8%). Az elmúlt évben megállapodás született többek között 6 Dolphin típusú tengeralattjáró leszállításáról Izraelnek, valamint jelentős mennyiségű páncélozott szállító jármű, hajók és egyéb felszerelések Algériának történő szállításáról. A fegyverexport bővülését jól jelezte a politikai döntés arról is, hogy nehéz harckocsikat (akár 200 darab Leopard-2A7+-t) adnának el Szaúd-Arábiának, noha korábban nem volt jellemző, hogy Németország nehézfegyverzetet adjon el konfliktuszónákba.

Annak ellenére, hogy Franciaország fegyverexportja 12 százalékkal nőtt az elmúlt öt évben, a legnagyobb exportőrök rangsorában a negyedik helyre szorult. A francia fegy-

verek többsége Ázsiába és Óceániába (51%) került, de Európa (22%) és a Közel-Kelet (12%) is jelentős részesedéssel bírt ebben az időszakban, a felvevő partnerek közül pedig Szingapúr (20%), Görögország (10%) és Marokkó (8%) volt meghatározó. 2011-ben két jelentős kudarc is érte a francia repülőgépipart: előbb az Egyesült Arab Emírségek, majd Svájc döntött úgy, hogy a Rafale helyett más típusú vadászrepülőgépeket szerez be.

A hagyományos fegyverpiac öt legnagyobb exportőre és legfontosabb felvevőpiacai
2007–2011 között

Exportőr	Részesedés a nemzetközi fegyverexportból (%)	Fő felvevőpiac		
		1.	2.	3.
Egyesült Államok	30	Dél-Korea (13%)	Ausztrália (10%)	Egyesült Arab Emírségek (7%)
Oroszország	24	India (33%)	Kína (16%)	Algéria (14%)
Németország	9	Görögország (13%)	Dél-Korea (10%)	Dél-Afrika (8%)
Franciaország	8	Szingapúr (20%)	Görögország (10%)	Marokkó (8%)
Nagy-Britannia	4	Szaúd-Arábia (28%)	Egyesült Államok (21%)	India (15%)

Nagy-Britannia esetében a hagyományos fegyverek exportja csupán 2%-kal nőtt 2007–2011 között az előző időszakhoz képest, de még meg tudta őrizni ötödik helyét a legnagyobb exportőrök listáján. Meghatározó partnerei a Közel-Keletről (30%), az amerikai kontinensről (28%), valamint Ázsiából és Óceániából (25%) kerültek ki: a brit fegyverexport 28%-a Szaúd-Arábiába, 21%-a az Egyesült Államokba, 15%-a pedig Indiába irányult. Ezek az adatok e téren jól mutatják a hagyományos brit partnereket, bár megjegyzendő, hogy az Egyesült Államokkal merőben más jellegű, a közös technológiai fejlesztéseken és beszállításokon alapuló együttműködésről van szó, nem a „késztermékek” hagyományos értelemben vett kereskedelméről.

A világ vezető fegyvergyártói

A SIPRI 2012. februári elemzése⁶ a fentieket kiegészítendő rámutat arra, hogy a globális gazdasági és pénzügyi válság fékező hatása ellenére a legnagyobb fegyvergyártók bevételei tovább emelkedtek 2010-ben. A Békekutató Intézet Hadiipari Adatbázisa (Arms Industry Database), amely immár 23 éve szolgáltat összehasonlító adatokat és trendeket, a 2010-es

⁶ *Business as Usual for Top Arms Producers Despite Slowdown in Arms Sales, says SIPRI*. SIPRI, 2012. 02. 27.

évre vonatkozóan a 100 legnagyobb hadiipari vállalat kereskedelmi forgalmának további növekedését jelezte, amely összességében elérte a 411,1 milliárd dollár értéket.⁷

A fegyverexport összértéke – a kapcsolódó szolgáltatások értékesítését is beleértve – reálértéken 1 százalékkal emelkedett 2010-ben, ami jelentősen kisebb, mint a 2009-es növekedés, bár 2002 óta a növekedés reálértéken összesítve elérte a 60%-ot. A legnagyobb exportőrök listája szerint, amely a szükséges adatok hiányában nem tartalmaz kínai vállalatokat, a 44 amerikai hadiipari konglomerátum bonyolítja le a globális fegyverkereskedelem 60%-át, míg a lista 30 nyugat-európai nagyvállalata további 29%-ot.

A 10 vezető fegyvergyártó és szolgáltató vállalat a világon a 2009–2010-es kereskedelmi forgalom alapján
(a helyezések a két évben nem változtak)

Hely	Vállalat	Ország	Termék	Kereskedelmi forgalom		
				2009 (millió USD)	2010 (millió USD)	Változás (%)
1.	Lockheed Martin	USA	Repülőgép, elektronika, rakéta, űrtechnológia	33 430	35 730	+6,88
2.	BAE Systems	Nagy-Britannia	Repülőgép, tüzérség, elektronika, rakéta, katonai gépjármű, lőfegyver, lőszer, hajó	32 540	32 880	+1,04
3.	Boeing	USA	Repülőgép, elektronika, rakéta, űrtechnológia	32 300	31 360	-2,01
4.	Northrop Grumman	USA	Repülőgép, elektronika, rakéta, hajó, űrtechnológia	27 000	28 150	+4,26
5.	General Dynamics	USA	Tüzérség, elektronika, katonai gépjármű, lőfegyver, lőszer, hajó	23 380	23 940	+2,4
6.	Raytheon	USA	Elektronika, rakéta	23 080	22 980	-0,4
-	BAE Systems Inc.*	USA	Tüzérség, elektronika, katonai gépjármű, lőfegyver, lőszer	19 280	17 900	-7,2
7.	EADS	EU	Repülőgép, elektronika, rakéta, űrtechnológia	15 930	16 360	+2,7

7 Ez a 2010-es globális védelmi kiadások mintegy 25 százaléka. (A SIPRI Milex Adatbázis 2010-re vonatkozó adatai alapján.)

8.	Finmeccanica	Olaszország	Repülőgép, tüzérség, elektronika, rakéta, katonai gépjármű, lőfegyver, lőszer	13 280	14 410	+8,5
9.	L-3 Communications	USA	Elektronika, szolgáltatások	13 010	13 070	+0,5
10.	United Technologies	USA	Repülőgép, elektronika, motorok	11 110	11 410	+2,7

*: A brit BAE Systems leányvállalata

Forrás: SIPRI Top 100 Arms-producing and Military Services Companies

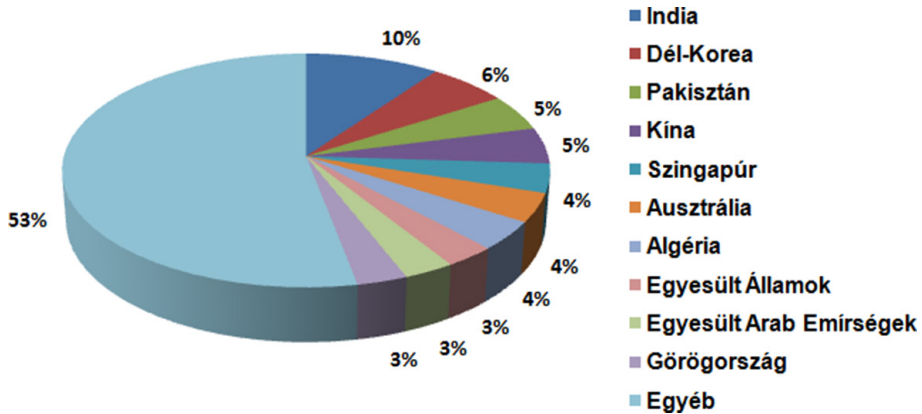
Mint ahogy a fegyverexport is döntően egy maroknyi országra terjed ki, a hadiipari termelés is igen koncentrált: a tíz legnagyobb hadiipari konglomerátum 230 milliárd dollár értékű termelést produkált 2010-ben, ami a 100 legnagyobb hadiipari vállalat termelésének 56 százalékát jelenti. A tény, hogy a száz legnagyobb vállalatból húsz kifejezetten a fegyverrendszerekhez kapcsolódó szolgáltatásokra – kiképzés, logisztika, fenntartás stb. – specializálódik, jól mutatva, milyen jelentősen bővült ezek piaca. A szolgáltató vállalatok bevétele a 2002-es 55 milliárd dollárról 2010-re 147%-kal, 72,3 milliárd dollárra nőtt – emellett számos, a hadiipari termelésre fókuszáló vállalat is ajánl a termékeihez kapcsolódó szolgáltatásokat. A világ második legnagyobb hadiipari konglomerátuma, a brit BAE Systems például 2010-es bevételeinek 48 százalékát (15,8 milliárd dollárt) különböző szolgáltatások értékesítéséből nyerte.

A válság hatása jól mérhető a legnagyobbak megerősödésében is: a százas listára 2010-ben – a 2002-es 280 millióhoz képest – már csak legalább 640 millió dolláros forgalommal lehetett bejutni. E cégóriások erejét a tudatos vállalati egyesülések is fokozzák. A Triumph repülőgép-ipari óriásvállalat például azáltal került be a Top 100-ba, hogy 2010-ben magába olvasztotta a Vought Aircraftet, és évről évre 125%-kal növelte eladásait, elérve az 1,1 milliárd dollárt. A hadiipari szolgáltatásokat értékesítő Babcock International is 40%-kal növelte eladásait azáltal, hogy beolvasztotta a VT Group-ot.

A hagyományos fegyverkereskedelem trendjei: importőrök

A hagyományos fegyverkereskedelem importoldala lényegesen sokszínűbb, mint az exportőrök tábora, azonban az öt legnagyobb importőr összességében még így is lefedi a globális import 30%-át, bár a 2001–2006 közötti időszakhoz képest a Top 5 részesedése 39 százalékról jelentősen csökkent. Érdeemes megjegyezni, hogy mindegyikük ázsiai ország, a fegyverkezés dinamikáját – mértékét és a vásárolt fegyverek jellegét – pedig egymáshoz, de leginkább Kína regionális hatalmi törekvéseihez fűződő viszonyuk határozza meg.

A világ 10 legnagyobb fegyverimportőre a 2007–2011 közötti időszakban



A SIPRI által vizsgált 5 éves időszakban a fegyverimportjának döntő többségét (80%) Oroszországból beszerző India volt a legnagyobb importőr. Az ország fegyverimportjának értéke 38%-kal nőtt a 2002–2006 közötti időszakhoz képest, s az utóbbi öt évben Oroszország mellett Nagy-Britannia (6%) és Izrael (4%) volt még jelentősebb beszállítója. A beszerzett fegyverek közel háromnegyedét repülőgépek, tíz százalékát pedig páncélozott járművek tették ki: 2007–2011 között többek között 120 Szu-30MK és 16 MiG-29K típusú orosz és 20 brit Jaguar S típusú repülőgépet vásárolt a dél-ázsiai ország.

A szomszédos Pakisztán eközben a harmadik legjelentősebb fegyverimportőrre lépett elő az elmúlt öt évben, fegyvereinek háromnegyedét kínai (42%) és amerikai (36%) forrásokból beszerezve. Kiemelkedő volt ebben az időszakban 50 kínai JF-17 és 30 amerikai F-16 beszerzése, de a fegyverimport közel felét kitevő repülőgépek mellett jelentős volt hajók (17%), harcászati rakéták (13%) és páncélozott járművek (11%) beszerzése is.⁸

Dél-Korea az Egyesült Államok regionális szövetségeseiként Északkelet-Ázsia meghatározó fegyverimportőre, és importját elsősorban amerikai fegyverekre (78%) alapozza. A repülőgépek ez esetben is az import több mint felét (52%) teszik ki a hajók (12%) és a harcászati rakéták (9%) mellett – ebből következően pedig Németország (17%) és Franciaország (7%) is fontos beszállító.

A 2002–2006 közötti időszakhoz képest Kína a vezető fegyverimportőrök listáján az első helyről a negyedikre csúszott vissza az elmúlt öt évben – a beszállítók közül pedig továbbra is Oroszország a vezető partner (78%). A külföldről beszerzett fegyverek spektruma széles: a harcászati rakéták (31%) és repülőgépek (24%) mellett légvédelmi eszközöket (20%) és repülőgép-hajtóműveket (16%) is jelentős mennyiségben vásároltak. A kínai fegyverkezés kapcsán érdemes megemlíteni a délkelet-ázsiai térség néhány államánál megugró beszerzéseket: a régió fegyverimportja 185%-kal növekedett 2007–2011 között az előző öt évhez képest, ami a vietnami háború óta tapasztalt legmagasabb érték. Mind Malajzia, mind Szingapúr fegyverimportja közel 300 százalékkal növekedett, míg Indonézia 144%-kal, Vietnam pedig mintegy 80%-kal növelte fegyverbeszerzéseit. A tér-

⁸ SIPRI Arms Transfers Database, vonatkozó adatok.

ség államai egyre növekvő számban minden esetben repülőgépeket, harcászati rakétákat és hajókat vásároltak, amit a Dél-kínai-tenger területi vitái és a kölcsönös fegyverkezés magyaráznak.

A legnagyobb fegyverimportőrök és beszállítók

Importőr	Részesezés a nemzetközi fegyverimportból (%)	Fő beszállítók		
		1.	2.	3.
India	10	Oroszország (80%)	Nagy-Britannia (6%)	Izrael (4%)
Dél-Korea	6	Egyesült Államok (74%)	Németország (17%)	Franciaország (7%)
Pakisztán	5	Kína (42%)	Egyesült Államok (36%)	Svédország (5%)
Kína	5	Oroszország (78%)	Franciaország (12%)	Svájc (5%)
Szingapúr	4	Egyesült Államok (43%)	Franciaország (39%)	Németország (8%)

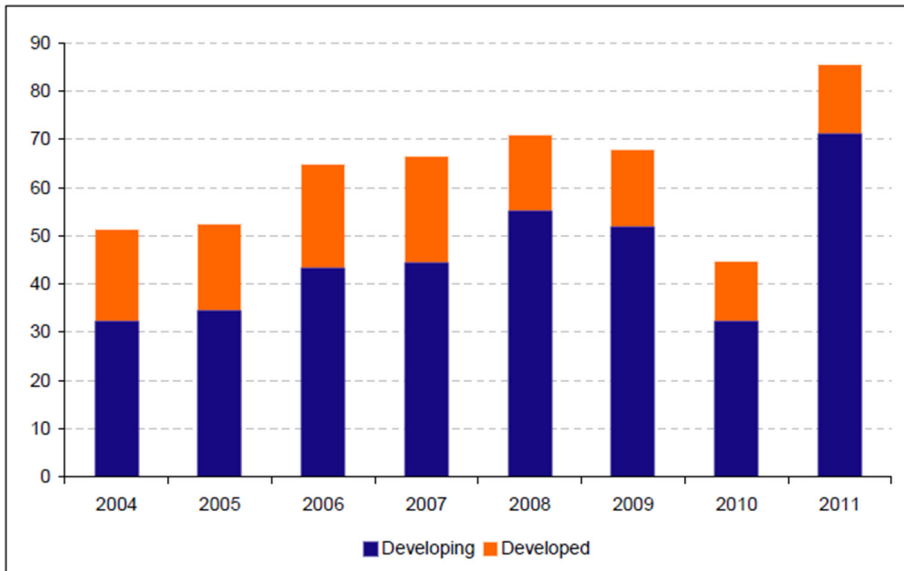
A regionális folyamatokat tekintve Afrikában és a Közel-Keleten tapasztalhattunk emelkedő trendet az elmúlt öt évben, míg a Latin-Amerikába irányuló fegyverimport a SIPRI adatai szerint 15 százalékkal csökkent. Afrikában összességében 110 százalékkal – míg a szubzaharai Afrika esetében csak 20%-kal, addig Észak-Afrikában 273%-kal – nőtt a fegyverimport értéke. Kiemelkedő Marokkó és Algéria fegyverkezése: Marokkó például 443%-kal növelte beszerzéseit az elmúlt öt évben, többek között 16 amerikai F-16C, 27 francia MF-2000 Mirage vadászrepülőgép beszerzésével, Algéria pedig orosz haditechnikát (36 Szu-30MK vadászrepülőgépet, 185 T-90S harckocsit, 2 Sz-300PMU-2 légvédelmi rakétakomplexumot és 2 Project 636E tengeralattjárót) vásárolt, és mindkét ország további jelentős megrendelések teljesítését várja a közeljövőben.

Az arab tavasz forradalmi eseményei által érintett országokban szintén jelentős beszerzések történtek, amelyek közül kiemelkedik a fegyverimportját az elmúlt öt évben 580%-kal növelő Szíria. Az ország fő beszállítói Oroszország (78%), Fehéroroszország (17%) és Irán (5%) voltak, a beszerzett fegyverek pedig légvédelmi eszközök (például 36 orosz Pancir-S1 és 2 Buk-M2E légvédelmi rakétakomplexum), harcászati rakéták és repülőgépek (többek között 24 MiG-29M2 vadászrepülőgép és 36 Jak-130 kiképző/vadászrepülőgép) voltak.

A fejlődő országokba irányuló fegyverkereskedelem

Néhány nagyhatalmi és középhatalmi szereplő mellett – amelyek részesedése egyenként nem haladja meg a globális fegyverimport 5–10 százalékát – a fegyverkereskedelem keresleti oldala igen sokszínű. Célországainak körében ugyanakkor egyértelmű a fejlődő országok túlsúlya, mint azt az Egyesült Államok Kongresszusi Kutatószolgálatának éves trendelemzése⁹ is jelzi.

A fejlett és fejlődő országokba irányuló fegyverkereskedelem értéke 2004–2011 között
(milliárd dollár, konstans 2011-es árfolyamon)



Forrás: Grimmet, Richard F. – Kerr, Paul K.: *Conventional arms transfers to developing nations, 2004–2011. CRS Reports for Congress*, 2012. 08. 24. 23. o.

A 2004–2011 közötti időszakban a fejlődő országokkal aláírt megállapodások a globális fegyverkereskedelem 68,6%-át tették ki, és ez az arány az utóbbi években tovább nőtt: 2008–2011 között 79,2%-ot, 2011-ben pedig 83,9%-ot tett ki. Ezért csakúgy, mint a globális fegyverkereskedelemben, az elmúlt évek fejlődő országokba irányuló kereskedelmében is az Egyesült Államok és Oroszország dominált: együttesen az összes megállapodás 69,5 százalékát kötötték meg. 2004–2006 között Oroszország volt a vezető exportőr a fejlődő országokba, majd az Egyesült Államok vette át a vezető helyet. 2008–2011 között az Egyesült Államok a megállapodások 54,5%-ával közel 113 milliárd dollár, Oroszország a megállapodások 15%-ával 31,3 milliárd dollár bevételre tett szert. 2011-ben ez az arány tovább nőtt: az Egyesült Államok kötötte a megállapodások 78,7%-át (56,3 milliárd dol-

9 Grimmet, Richard F. – Kerr, Paul K.: *Conventional arms transfers to developing nations, 2004–2011. CRS Reports for Congress*, 2012. 08. 24.

lár értékű részesedéssel) a fejlődő országokkal, ami az egy évvel korábbi 43,6%-os piaci részesedéshez képest megdöbbentő növekedés. A második helyen ismét Oroszország állt, ám csupán a megállapodások 5,7%-ával (4,1 milliárd dollár értékben). Az elmúlt évben a teljesített szerződések terén is ez a két ország uralta a piacot: az Egyesült Államok 10,5 milliárd dollár (37,6%), míg Oroszország 7,5 milliárd dollár értékben (26,8%) szállított fegyvereket a fejlődő országoknak.¹⁰

Fejlődő országokkal kötött fegyverkereskedelmi megállapodások 2004–2011 között,
konstans 2011-es dollár árfolyamon

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2004– 2011
USA	8 193 (25,41)	6 361 (18,19)	9 440 (21,61)	12 528 (27,94)	29 461 (52,98)	15 086 (28,83)	14 273 (43,62)	56 303 (78,74)	151 644
Orosz- ország	10 267 (31,50)	9 264 (26,50)	17 124 (39,20)	10 442 (23,29)	6 728 (12,09)	13 449 (25,70)	7 705 (23,54)	4 100 (5,73)	79 078
Francia- ország	1 329 (4,08)	6 253 (17,88)	560 (1,28)	1 523 (3,40)	3 785 (6,80)	9 518 (18,19)	1 825 (5,58)	2 700 (3,78)	27 491
Nagy- Britannia	4 952 (15,19)	3 242 (9,27)	4 477 (10,25)	10 333 (23,05)	210 (0,38)	1 138 (2,17)	1 217 (3,72)	300 (0,42)	25 869
Kína	1 208 (3,71)	3 126 (8,94)	2 238 (5,12)	2 719 (6,07)	2 208 (3,97)	2 379 (4,55)	1 622 (4,96)	2 100 (2,94)	17 601
Német- ország	242 (0,74)	811 (2,32)	2 686 (6,15)	1 849 (4,12)	4 941 (8,88)	517 (0,99)	0 (0,00)	0 (0,00)	11 046
Olasz- ország	362 (1,11)	579 (1,66)	672 (1,54)	1 088 (2,43)	1 682 (3,02)	1 345 (2,57)	1 825 (5,58)	1 100 (1,54)	8 652
Európa egyéb	2 899 (8,89)	4 169 (11,92)	3 022 (6,92)	2 284 (5,09)	4 626 (8,31)	4 862 (9,29)	2 737 (8,36)	2 400 (3,36)	26 999
Világ egyéb	3 140 (9,64)	1 158 (3,31)	3 470 (7,94)	2 067 (4,61)	1 997 (3,59)	4 035 (7,71)	1 521 (4,65)	2 500 (3,50)	19 887
Összesen	32 592 (100,0)	34 962 (100,0)	43 688 (100,0)	44 831 (100,0)	55 638 (100,0)	52 330 (100,0)	32 724 (100,0)	71 503 (100,0)	368 268
USD inflációs index (2011=1)*	0,8279	0,8636	0,8935	0,9194	0,9512	0,9666	0,9864	1	

*: Az Egyesült Államok Védelmi Minisztériumának árfolyamszámítása alapján

Megjegyzés: Érték (millió dollár) – felül, részesedés a kereskedelemről (százalék) – alul.

Forrás: Grimmet, Richard F. – Kerr, Paul K.: *Conventional arms transfers to developing nations, 2004–2011. CRS Reports for Congress*, 2012. 08. 24.

¹⁰ Uo. 3–4. o.

A fejlődő országok körében hagyományosan a közel-keleti és ázsiai régiók jelentik a fő felvevőpiacot. A Közel-Kelet a 2004–2007 közötti időszakban a fejlődő országokba irányuló fegyverimport 47,9 százalékával (60,3 milliárd dollár), 2008–2011 között az 56,2 százalékával (116,6 milliárd dollár) emelkedett ki, míg Ázsia előbb 41,6%-kal (57,2 milliárd dollár), majd 29,1%-kal (60,3 milliárd dollár) végzett a második helyen. A Közel-Kelet fegyverkező államainak partnere elsősorban az Egyesült Államok és Nagy-Britannia volt, míg Oroszország az elmúlt három évben csupán 5,2%-ban részesedett a térség fegyverkereskedelméből. Ugyanakkor Ázsiában 2007-ig Oroszország volt a vezető importpartner (2004–2007 között az import 36,5%-a volt orosz), majd az Egyesült Államok mérsékelten itt is átvette a vezető szerepet.¹¹

Vezető fegyverimportőrök a leszállított fegyverek értéke alapján
(millió dollár, 2012-es árfolyamon)

	Ország	2004–2011
1.	Szaúd-Arábia	24 800
2.	India	18 200
3.	Kína	12 700
4.	Egyiptom	11 100
5.	Pakisztán	9 800
6.	Izrael	9 800
7.	Egyesült Arab Emírségek	8 500
8.	Dél-Korea	7 300
9.	Tajvan	7 200
10.	Algéria	6 500

Forrás: Grimmet, Richard F. – Kerr, Paul K.: *Conventional arms transfers to developing nations, 2004–2011. CRS Reports for Congress*, 2012. 08. 24. 61. o.

¹¹ Uo. 14–15. o.

**Vezető fegyverimportőrök a megkötött megállapodások értéke alapján
(millió dollár, 2012-es árfolyamon)**

	Ország	2004–2011
1.	Szaúd-Arábia	75 700
2.	India	46 600
3.	Egyesült Arab Emírségek	20 300
4.	Egyiptom	14 300
5.	Pakisztán	13 200
6.	Venezuela	13 100
7.	Brazília	10 900
8.	Algéria	10 300
9.	Izrael	9 500
10.	Dél-Korea	9 200

Forrás: Grimmer, Richard F. – Kerr, Paul K.: *Conventional arms transfers to developing nations, 2004–2011. CRS Reports for Congress*, 2012. 08. 24. 47. o.

A kézi- és könnyűfegyverek kereskedelme

A hagyományos fegyverek eddig bemutatott „kiemelt” csoportjain kívül fontos figyelmet fordítanunk az alacsony intenzitású konfliktusok, polgárháborúk, lázadások, valamint a szervezett bűnözés meghatározó eszközeire, a kézi- és könnyűfegyverekre, amelyek száz-ezer számra szedik áldozataikat világszerte olyan konfliktusokban, amelyek sok esetben nem is érik el a „háborús küszöböt” vagy nem kerülnek a nemzetközi média látókörébe. E fegyvercsoport a kézfegyverek körében magában foglalja a pisztolyokat, géppisztolyokat, puskákat, gépkarabélyokat és könnyű géppuskákat, a könnyű fegyverek körében pedig az „egy személy által hordozható fegyvertípusokat” (nehézgéppuskákat, gránátvetőket, aknavetőket, páncéltörő fegyvereket és 75 milliméter alatti lövegeket). Ezekről az Egyesült Nemzetek Szervezetének 2006 óta működtetett – így ma még korlátozott mennyiségű adattal rendelkező – adatbázisán¹² kívül 1999 óta a genfi Nemzetközi és Fejlesztési Tanulmányok Intézetének Small Arms Survey éves kiadványa¹³ ad a lehetőségekhez képest áttekintést.

A Small Arms Survey becslése¹⁴ szerint 875 millió kézfegyver található a világon, 30–50 éves élettartammal szerepelve a globális fegyverkereskedelem körforgásában. Ebből 225 millió kézfegyver állami szereplők¹⁵ – fegyveres és rendfenntartó erők – kezében, míg

¹² Az ENSZ 2006 óta kéri tagállamait, hogy a fegyverkereskedelemtől szóló éves (önkéntes) jelentéseikben külön térjenek ki a kézi- és könnyűfegyverekre, és az így kapott adatok alapján állítja össze az ENSZ Lefegyverzési Irodája (UNODA) a Hagyományos Fegyverek Regiszterét (*The Global Reported Arms Trade – The UN Register of Conventional Arms*).

¹³ Graduate Institute of International and Development Studies: *The Small Arms Survey*.

¹⁴ The Small Arms Survey: *Stockpiles*.

¹⁵ The Small Arms Survey: *State Stockpiles*.

a többi (összességében a készletek 75%-a) civil szereplők tulajdonában van.¹⁶ E fegyverek, alkatrészeik, lőszerük és kiegészítő felszereléseik legális nemzetközi kereskedelme a Small Arms Survey 2012 adatai szerint éves szinten meghaladja a 8,5 milliárd dollárt.¹⁷ Ezen belül a Small Arms Survey 2011 a könnyűfegyverek – legális, tehát regisztrált – kereskedelmét 2008 környékén 1,1 milliárd dollár értékűre becsülte, amelyből 755 millió dollárt tetten ki az irányított páncéltörő fegyverek (anti-tank guided weapons, ATGWs), 102 millió dollárt a gyalogosan hordozható légvédelmi rakétarendszerek (man-portable air-defense systems, MANPADS) és 257 millió dollárt négy különböző típusú, nem irányított könnyűfegyver.¹⁸ Ezt az alkatrészek 1,43 milliárd dollár értékű kereskedelme egészítette ki.

A kézi- és könnyűfegyverek exportkereskedőinek csoportja viszonylag szűk: összesen 56 ország állít elő ilyen fegyvertípusokat, amelyből a jelentős exportőrök csoportja (legalább évi százmillió dollár kereskedelmi értékkel) csupán 10-12 országot foglal magában. A legnagyobb ellátók sorában az Egyesült Államok, Olaszország, Németország, Oroszország és Franciaország mellett olyan „specialistákat” is találunk, mint Brazília, Ausztria, Japán, Dél-Korea, Belgium és Svájc. A legnagyobb (legális) importőrök pedig döntően fejlett országok: az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Szaúd-Arábia, Ausztrália, Kanada, Németország és Franciaország.

A hagyományos fegyverek kereskedelme terén – legyen szó e fegyverek bármely kategóriájáról – az információs szolgáltatás a transzparencia, ezáltal pedig a bizalom növelésének fontos eszköze. Miközben fokozhatja az államok közötti együttműködést, nyilvánvalóan kizárólag önkéntességen alapulhat, egyúttal azonban érzékenyen érint(het)i az államok biztonsági érdekeit. Mindazonáltal az információs szolgáltatás terjedő gyakorlata azzal biztat, hogy csökkenthető az egyes szereplők szándékainak és a potenciális fenyegetéseknek a félreértelmezése, növelhető a nemzetközi normáknak való megfelelés, illetve megfelelő szabályozó és ellenőrző rezsimek esetén csökkenthető az illegális fegyverkereskedelem.

16 The Small Arms Survey: *Estimating civilian owned Firearms*. Small Arms Survey Research Note, 2011. szeptember

17 *Small Arms Survey 2012: Moving Targets*.

18 *Small Arms Survey 2011: States of Security*.